

CONSIDERAȚII PRIVIND ACTIVITATEA ORGANIZAȚIILOR SIONISTE DIN ROMÂNIA ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Florin Stan

Problematica situației evreilor din România în perioada celei de-a doua conflagrații mondiale impune o responsabilitate aparte pe care cercetătorul perioadei trebuie să o manifeste pentru o întreagă colectivitate amenințată în acei ani de acțiuni politice agresiv-antisemite. „*Soluția finală*“ (*die Endlösung*), concepută de naziști pentru exterminarea evreimii din Europa, nu a fost aplicată *ad litteram* în România aliată Axei. În acest cadru, împărtășim punctul de vedere exprimat de unii istorici după care tendința judecării oricărei politici antisemite prin comparație cu „*soluția finală*“ nazistă reprezintă un mod greșit de abordare, trebuind să fie luate în calcul „*obiectivele din fiecare stadiu al politicilor antievreiești, în context național și internațional*“¹. Toate acestea în relație cu manifestările opțiunilor politice ale evreilor, care, fiind obligați la o politică a supraviețuirii², au subsumat, în general, majoritatea acțiunilor permise de acel timp intereselor distincte ale diverselor grupări sau tendințe, care se erijau în reprezentantele intereselor generale ale obștii.

În privința sionismului, opțiune politică ce promova emigrarea și întemeierea unui stat evreiesc, în România acelor ani au existat mai multe mișcări care au activat cu intensitate și în clandestinitate³, unele având însă acordul tacit al autorităților⁴.

---

¹ Dalia Ofer, *Emigrația și imigrația. Situația schimbătoare a evreilor români, în Exterminarea evreilor români și ucraineni în perioada antonesciană* (editor Randolph L. Braham), Editura Hasefer, București, 2002, p. 46.

² Florin Stan, *Considerații asupra opțiunilor politice ale evreilor din România în timpul celui de-al doilea război mondial*, în vol. *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2006, p. 190.

³ Lucian Nastasă (coordonator) Andreea Andreescu, Andrea Varga, *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965)*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003, p. 35. Activitatea organizațiilor sioniste din România a fost interzisă la 7 august 1942. Adresa secretarului general al Centralei Evreilor din România către Organizația Sionistă din România nr. 9532 din 7 august 1942 în care se preciza că Organizația Sionistă din România a fost dizolvată „în conformitate cu dispozițiunile primite de la Dl. Împuternicit al Guvernului”, în volumul *Suferință... Rezistență... Eroism... Culegere de documente din istoria evreilor din România*, ediție Teodor Wexler, Fundația „Dr. W. Filderman”, f.l., f. a., p. 14-15.

⁴ Pentru activitatea sioniștilor români, pe larg în Teodor Wexler, Mihaela Popov, *Anchete și procese uitate. 1945-1960. Documente*. Vol I-II, Fundația „Dr. W. Filderman”, f. l., f. a.; *Sioniști sub anchetă*. A. L. Zissu, *declarații, confruntări, interogatorii. 10 mai 1951-1 martie 1952*, Edart-FFP, București, 1993; Itzhak Artzi, *Biografia unui sionist*, Editura Hasefer, București, 1999; Efraim Ofir, *The Zionist Movement in Romania during the Second World War (1938-1944)*, Jerusalem, 1984.

Mișu Benvenisti, unul dintre liderii sioniștilor români⁵, a arătat după război, în cadrul unor anchete desfășurate de către organele Securității, că după venirea la putere a guvernului Ion Antonescu, organizațiile sioniste existau legal, având ca președinte al Comitetului Executiv pe avocatul Leon Mizrachi, emigrat în Palestina în anul 1941, după care el însuși a devenit președinte al acestui important organism evreiesc. Poziția grupărilor sioniste față de regimul antonescian a fost aceea de negare a lui, urmărind însă obținerea dreptului la emigrare și la pregătirea tehnică a tinerilor în vederea emigrării.

Prin adresa nr. 2.336 din 7 august 1941, Mișu Benvenisti s-a adresat autorităților în calitatea sa de președinte al Biroului Central al Organizației Sioniste din România, solicitând scutirea de la rechiziția de lucru a conducătorilor subcentrului sionist regional Timișoara: Reiter Carol, Auschner Victor, dr. Naschitz Stefan, Weiss Ludovic, Klein Armand, Auschner Ernest și Weiser Sebastian, invocând adresa nr. 30.256 din 27 mai 1941 primită din partea Ministerului de Interne, Direcțiunea Generală a Poliției care aprecia rezultatele însemnate obținute „de către Organizația noastră pe tărâmul emigrării evreiești”. Se sublinia că îndeplinirea activității sioniste, de o „deosebită răspundere și importanță pentru interesele superioare de Stat, necesită o muncă asiduă și de la zi la zi de organizare, de pregătire cât și de îndrumare”. Astfel, „dacă conducătorii subcentrului nostru din Timișoara ar fi împiedicați prin chemarea la lucru de la această activitate, rezultatul ar fi imediata paralizare totală a activității noastre în întreaga Transilvanie”⁶.

În privința relațiilor dintre Organizația Sionistă și Centrala Evreilor, aceasta s-a limitat la o activitate culturală și de asistență⁷. În legătură cu atitudinea Organizației Sioniste față de războiul antisovietic, M. Benvenisti a subliniat: „În

⁵ Mișu Benvenisti, n. în 1902, avocat. În anul 1936 a devenit vicepreședinte al Partidului Evreiesc, iar în martie 1941 președinte al Executivei Sioniste, funcție pe care a deținut-o până în anul 1943, Teodor Wexler, Mihaela Popov, *Op. cit.*. Vol. I, p. 229 și urm. După propria susținere, activitatea sa în cadrul Executivei Sioniste în timpul războiului „a constat din ajutorarea deportaților din Transnistria”, M. Benvenisti și W. Fischer dând instrucțiuni *halușimilor* (pionierilor, lb. ebr.) care plecau ilegal peste Nistru pentru a duce ajutoare și a încerca să salveze oameni acolo unde se putea, *Ibidem*, p. 265. Alături de Benvenisti și Fischer, în cadrul Comitetului Executiv sionist au activat dr. Cornel Iancu, M. Blumenthal, ing. Anghel Dascălu, I. Laiwandman, M. Geiger, Jean Cohen, Frohel, dr. Enzer. *Ibidem*, p. 336. Componenta acestui organism sub următorul său conducător, A. L. Zissu, a fost următoarea: Jean Cohen, Iancu Leiba, Leon Itzkar, David Faibiș, I. Laiwandman, Ebercohn, *Ibidem*, p. 337.

⁶ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti” Pitești (în continuare, A. M. R.), *Fond Marele Stat Major. Secția I Organizare mobilizare (5416)*, dosar nr. 2.405/1941-1942, f. 372. În adresa nr. 30.256 din 27 mai 1941 transmisă de Direcțiunea Generală a Poliției către Organizația Sionistă din România se aducea la cunoștință că ministrul subsecretar de Stat al Afacerilor Interne a aprobat cu ordinul nr. 2.425 din 17 mai 1941 cererile organizației referitoare la pregătirea și ajutorarea emigrării evreilor din România, singura restricție fiind cea care privea cursurile practice, „îngăduite pe terenurile urbane proprii pentru agricultură”, cu obligația „de a nu lua locul breslelor românești”. Erau înlocuite fără restricții cursurile teoretice, reuniunile, ședințele, conferințele propagandistice și strângerea de fonduri prin organizațiile sioniste *Keren Hayessod* și *Keren Kayemeth*, cf. *Ibidem*, f. 373.

⁷ Teodor Wexler, Mihaela Popov, *Op. cit.*. Vol. I, p. 245.

mod public, ostentativ, nu s-a putut lua nici o atitudine. Prin propaganda personală, prin acțiunile de salvare și de ajutorare a oamenilor deportați și persecutați, prin susținerea unor acțiuni clandestine a elementelor de stânga, s-a lucrat în mod efectiv și concret contra acestui război, fiind pentru sioniști cert că singura scăpare pentru ea poate veni numai în momentul învingerii armatei roșii și distrugerii naziștilor”⁸.

Într-un referat al Direcției Generale a Poliției întocmit în anul 1940 și transmis Ministerului de Interne, erau identificate o **mișcare sionistă cu caracter de stânga**, sub denumirea de „*Organizația sionistă din România*” (cu sediul în B-dul Domniței nr. 50, București), condusă de dr. Niemirover și dr. Singer, „*evrei cu sentimente antiromânești*”⁹ și o **mișcare sionistă cu caracter de dreapta**, care promova inclusiv anticomunismul, sub denumirea de „*Noua organizație sionistă*” (cu sediul în Str. Cernica nr. 2, București), aflată sub conducerea lui E. Kanner¹⁰. Aceasta din urmă, după cum se arăta în referatul întocmit în cadrul Direcției centrale a Poliției, avea la îndemână, pentru îndeplinirea acțiunii sale „*în vederea zisei reclădiri a Palestinei*”, următoarele asociații, aflate sub directa sa îndrumare și au absolut toate ca obiect „*pregătirea elementelor pentru emigrarea în viitorul stat iudeu*”: *Uniunea Sionistă Statul Judeu, Organizația Brith Hakanaim-Barak, Partidul Poale Zeire Zion, Tineretul sionist socialist din Partidul Poale Zeire Zion, Societatea Muncitorilor evrei Poale Zion, Asociația Haoved, Organizația Hașomer Hațair, Asociația Iedidei Haicar, Asociația Bnei Avodah, Societatea Brochovia, Societatea Gordonia, Societatea dr. Herzl din Tecuci, Organizația Bușelia din Chișinău, Organizația Toynbee Hall din Iași, Societatea Tarbut¹¹, Asociația feministă W.I.Z.O.*, Organizația Mizrachi, Organizația Aviva Barisia, Organizația Bove, Organizația Hanuar Hazioni, Societatea Ort, Oficiul Palestinian, Banca Evreiască de Emigrare, Societatea Hias Emigdirect, Societatea Hias Hicem, Cercul Cultural Evreiesc (fosta Federație Culturală Evreiască, dizolvată în anul 1934 „pentru acțiune comunistă”)¹². „Toate aceste organizații - subliniau autorii referatului - se bucură de o largă autonomie, fără nici un control efectiv sau*

⁸ *Ibidem*, p. 246.

⁹ Arhiva C. N. S. A. S. București, *Fond D*, dosar nr. 155/1945, f. 338.

¹⁰ *Ibidem*. Într-un alt document, se arăta că *Noua organizație sionistă* a fost înființată în București în anul 1935 și a reușit să organizeze secțiuni în circa 50 de localități din țară. După susținătorii acestei organizații, cel mai mare pericol pentru poporul evreesc era reprezentat de comunism, *Ibidem*, f. 343.

¹¹ *Ibidem*, f. 339.

* *Women International Zionist Organization*. O scurtă sinteză a istoriei acestei asociații, în articolul Evei Galambos, *85 de ani de la primul Congres Internațional al Organizației Sioniste de Femei*, în *Realitatea Evreiască. Publicație a Federației Comunităților Evreiești din România*, anul L, nr. 247 (1047), 20 februarie - 8 martie 2006, *Ediție specială*, p. II.

¹² *Ibidem*, f. 340. Referenții se pare că nu erau foarte bine informați cu privire la filiația tuturor organizațiilor. Deși considerate de dreapta, depinzând de mișcarea sionistă de dreapta, care promova anticomunismul, unele societăți au fost dovedite ca fiind atașate ideologiei comuniste, un exemplu în acest sens fiind *Partidul Poale Zeire Zion*.

stânjenire, nici chiar azi când este stare de asediu, din partea autorităților”¹³. După un alt referat al Direcției Generale a Poliției, „*Noua organizație sionistă*” avea următoarele postulate: „*crediința față de vechile tradiții evreești, atitudinea patriotică față de țara ai cărei cetățeni sunt și participarea disciplinată la toate manifestațiile naționale și cetățenești*”¹⁴. Conform documentului, această organizație avea drept anexă o organizație de tineret, „*Brith Trumpeldor*”¹⁵, zisă și *Bethar*, împărțită în patru secțiuni regionale”, fiind organizată paramilitar, instruirea tinerilor evrei asemănându-se foarte mult cu cea promovată în armata română¹⁶. Scopul mărturisit al *Bethar*-ului era „*crearea unor batalioane defensive, atât în Palestina cât și în celelalte state*”¹⁷. Tocmai din această cauză „*întreaga mișcare sionistă de dreapta sau de stânga nu mai poate fi tolerată decât sub supravegherea permanentă a autorităților și după norme stabilite în prealabil în așa fel ca întreaga activitate să nu fie desfășurată decât în vederea emigrării evreilor în Palestina*”¹⁸.

Într-un raport al S. S. I. din 24 mai 1940 se arăta că noua organizație sionistă din România a devenit centru al propagandei anglofobe dorind să creeze în rândurile evreilor din România un curent ostil Marii Britanii, atitudinea explicându-se prin nemulțumirea față de modul în care Marea Britanie își exercita mandatul în Palestina. Se urmărea înfrângerea „*spiritului imperialist britanic*” pentru a se putea realiza un cămin național evreiesc în Palestina. Tineretul din organizația *Bethar* era educat să socotească politica britanică din Palestina ca tot atât de dușmănoasă pentru interesele evreiești ca și politica antisemită a Germaniei¹⁹. Între organizațiile sioniste și serviciile secrete britanice a existat însă o colaborare activă în timpul războiului.

Într-un alt referat, cu referire la *Bethar*, dar cu trimitere la întreaga mișcare sionistă din România, referenții Poliției subliniau următoarele: „*cu toată masca de anticomunism a acestor evrei bethariști, nu ne șfiiim să spunem că tot evrei rămân și că deci înființarea organizației Brith Trumpeldor în statul nostru nu poate fi decât dăunătoare și periculoasă siguranței statului. Noroc că evreii nu prea se înțeleg între ei, căci ar însemna batalioane de evrei înarmați în țara noastră, dacă nu o revoluție în masă, fie a lor, ofensivă, fie a partidelor de dreapta, în contra lor*”²⁰.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, f. 343.

¹⁵ După numele eroului Josef Trumpeldor, ucis în Palestina în anul 1920 în timpul unor înfruntări cu arabii, cf. *Ibidem*, f. 346. Despre J. Trumpeldor, în *Așa s-a născut Israelul*, antologie de Michael Bar-Zohar, Editura Hasefer, București, f. a., p. 13-21. Uniunea Mondială a Tineretului Sionist „*Brith Trumpeldor Bethar*” a fost creată în anul 1923, la Riga, în cadrul organizației sioniste fiind organizația de tineret a Uniunii Sioniștilor Revizionişti. Scopul principal al organizației era educarea și pregătirea tineretului evreu în vederea reclădirii Palestinei.

¹⁶ Arhiva C. N. S. A. S., *Fond D*, dosar nr. 155/1945, f. 344. Se preciza că organizația „*are secțiuni în toată țara și chiar în comunele rurale, în special din Basarabia*”, cf. *Ibidem*, f. 349.

¹⁷ *Ibidem*, f. 344.

¹⁸ *Ibidem*, f. 345.

¹⁹ Arhiva M. A. E., *Fond 71 România*, dosar nr. 365, f. 202, *Nota informativă* din 24 mai 1940.

²⁰ Arhiva C. N. S. A. S., *Fond D*, dosar nr. 155/1945, f. 348. La 14 mai 1943, Inspectoratul Regional de Poliție din Chișinău a transmis în teritoriu adresa nr. 5.955 în care arăta că „*Suntem*

Într-adevăr, la nivel general, între adepții sionismului din România nu a existat o unitate de acțiune. Menționăm aici doar faptul că tinerii din mișcarea *Hașomer Hațair (Tânărul păzitor)* erau considerați „*opoziționiști și nedisciplinați*“ de către conducerea oficială sionistă²¹.

Precizăm că, în anul 1942, un grup de elevi evrei de la Liceul „*Cultura B*” din București a fost arestat, judecat și condamnat pentru activitate sionistă. Peste timp, dr. Alexandru Elias, martor al evenimentelor, și-a amintit: „*Activitatea noastră se rezuma la discuții despre plecarea în Palestina, persecuțiile rasiale și necesitatea autoapărării în condițiile amplificării acțiunilor anti-semite. Ce-i drept, organizațiile sioniste erau interzise, dar întâlnirile noastre erau absolut inofensive. În contextul dat, organizația sionistă promova principiul <<nu facem nimic aici, nu ne încadrăm în lupta de aici, noi ne pregătim pentru Alia (emigrare)>>. Cel puțin așa ne spuneau mai marii noștri. Discuțiile aveau un caracter pueril, neorganizat, fără perspective concrete*”²². Unii dintre partizanii sionismului acționau însă și în calitate de membri ai mișcării comuniste, aflată, de asemenea, în ilegalitate. Astfel, Leon Zalman, membru al Uniunii Tineretului Comunist, intrase în *Hașomer Hațair* și, împreună cu Cornel Elias și Iancu Moscovici, aderenți, de asemenea, ai mișcării comuniste, „*au fost arestați în timp ce împărțeau bancnote ștampilate cu lozinci antifasciste. Această acțiune - mărturisește dr. Alexandru Elias - nu avea nici o legătură cu organizația sionistă; era o inițiativă utecistă de care noi nu aveam cunoștință*”²³. În urma arestării și judecării întregului grup de tineri sioniști (19 elevi), în cadrul unui proces la Curtea Marțială din București, în aprilie 1942, L. Zalman, C. Elias și I. Moscovici, au fost condamnați la moarte²⁴, ceilalți fiind închiși și eliberați ulterior, după momentul 23 august 1944²⁵.

---

informați că un număr mare de fotografii, reprezentând pe V. Jabotinsky, fost președinte al Noii Organizații Sioniste Mondiale și al organizației de tineret <<Bethar>> sunt expediate prin poșta la diferiți evrei din provincie, în scop de propagandă, de către organizația de tineret <<Bethar-Brith Trumpeldor>> din București, Str. Traian nr. 94, permisă să activeze pentru rezolvarea problemei emigrării de evrei din România”. Arhivele Naționale ale Republicii Moldova. Chișinău, Fond 694, inv. 3, dosar nr. 274, vol 1/1943, Mișcarea evreiască, f. 136. Poliția din Bălți a adus la cunoștință ierarhic că în zona sa de responsabilitate nu au fost sesizate cazuri de evrei care să fi primit astfel de fotografii, Ibidem, f. 137.

²¹ Vezi Carol Buium Beniamini, *Un sionist în vremea lui Antonescu și după aceea*, Editura Hasefer, București, 1999, p. 17 și urm. Dr. Ephraim Ofir, *Mișcările sioniste de tineret în România în timpul Holocaustului. Note de curs, Yad Vashem*, Ierusalim, mai 2000. Ni se pare sugestiv și articolul *Ne trebuie unanimități evreiești!* semnat de S. Gregore în revista sionistă *Hasmonaea. Publicație lunară de literatură și documentare judaice*, anul XXI, nr. 8-9, 1940, p. 26, unde autorul subliniază următoarele: „*Noi ne găsim pe o corabie care a făcut naufragiu și în loc să ne căutăm cu toții mijloacele cele mai apropiate de a ne salva pe noi și încercăm să ne salvăm și civilizația, care naufragiază odată cu noi, ne apucăm, în pofida valorilor cari se ridică amenințătoare, ca tot atâtea guri gata să ne înghiță, să ne certăm pentru titlul de comandant al naufragiului*”.

²² Dr. Alexandru Elias, *Un grup de liceeni evrei la Curtea Marțială. Relatare consemnată de Lya Benjamin*, în *Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România*. Vol. II, București, 1998, p. 47.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*. Vezi și *Tinerii evrei, eroi ai rezistenței române*, în *Revista Culturii Mozaic*, nr. 472, 1 decembrie 1980.

²⁵ Dr. Alexandru Elias, *Loc. cit.*, p. 49.

Dovadă că activismul sionist, în afara apropierii de extrema stângă, avea acordul autorităților²⁶ este și faptul că, la 9 iunie 1944, în ședința Consiliului de Miniștri, analizându-se problema emigrării evreilor, s-a stabilit felul în care urma să se facă. Pentru aceasta s-a înființat „*un Oficiu de Emigrațiune, compus din reprezentanții organizațiilor evreiești cu legături internaționale, care să lucreze cu Centrala Evreilor și cu comisarul pentru chestiunile evreiești și Ministerul de Interne, stabilind listele și amănuntele fiecărui transport*”²⁷. Acest Oficiu de Emigrare a fost condus de A. L. Zissu, unul dintre cei mai influenți lideri ai sioniștilor români²⁸, care avea să constate, în legătură cu flexibilitatea guvernului manifestată spre sfârșitul războiului: „*Nu Ion Antonescu s-a schimbat, ci situația politică mondială*”²⁹.

De remarcat, în context, colaborarea serviciilor britanice de informații, MI (*Military Intelligence*) - 6 și SOE (*Special Operation Executive*)³⁰, cu diferite organizații sioniste pentru desfășurarea unor misiuni specifice în România.

²⁶ De apreciat aici poziția lui Mihai Antonescu la întvederea din 15 februarie 1944 cu von Killinger la Președinția Consiliului de Miniștri, care, la insistența diplomatului german care a rugat „*pe D-l Mareșal Antonescu să țină cont că plecarea evreilor români în Palestina ar indispuce mult pe arabi care sunt prietenii germanilor, sugerând că să se adopte de către Guvernul român o atitudine asemănătoare cu cea germană*”, a arătat că guvernul român este favorabil emigrării evreilor, afirmând categoric că *Guvernul român și românii nu pot omori pe evrei*”, cf. Arhiva Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România. București, *Fond III*, dosar nr. 1050B/1944, f. 9, subliniind în continuare că dacă germanii țin atât de mult „*să menajeze pe arabi, unde evreii ar dori să plece și se gândește la sensibilitatea arabă (...) ar face bine să se gândească și la sensibilitatea românească*”, cf. *Ibidem*, f. 10. Nota convorbirii și la A. M. A. E., *Fond Germania*. Vol. 94, f. 47-50.

²⁷ *Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940-1944. Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României*, volum îngrijit de dr. Ion Calafeteanu (responsabil), Nicolae Dinu și Teodor Gheorghe, Silex - Casă de Editură, Presă și Impresariat S.R.L., București, 1993, p. 173.

²⁸ *Ibidem*, p. 178. Avram Leiba Zissu, n. în 1888 la Piatra Neamț este considerat „*simbolul tradițional al mișcării sioniste din România*”, Teodor Wexler, Mihaela Popov, *Op. cit.*. Vol. I, p. 89. După recunoașterea dr. W. Filderman, „*singurul mandatar al Jewish Agency în România*”, *Ibidem*, p. 167. Scriitor, ziarist, proprietar și editor al ziarului *Mântuirea*, industriaș, proprietar al fabricilor de ulei Omega din București și al Fabricii de zahăr din Ripiceni, administrator și consilier financiar în cadrul Companiei Române de Petrol, Zissu a fost președinte de onoare al Partidului Evreiesc din România în perioada interbelică. Din 1941, președinte al Oficiului de Emigrare Palestiniană, iar din 1944, președinte al Executiviei Sioniste din România și al Agenției Evreiești, secțiunea România. S-a aflat în stare de adversitate cu alți lideri ai evreilor români care susțineau sionismul - precum M. Benvenisti - și cu unii reprezentanți ai unor organizații evreiești din afara țării. În anul 1946 a declarat în fața lui W. Filderman, care îi mărturisise planul trecerii peste frontieră cu ajutorul JOINT-ului, următoarele: „*Nu primesc sarcini de la Joint, pe care de ani de zile îl combat cu vehemență, pentru că a transformat poporul evreu într-o tabără de milogi*”, *Ibidem*, p. 122.

²⁹ Moshe Carmilly-Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1644)*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 176.

³⁰ Av. Itzhak Artzi, *Acțiunea parașutiștilor evrei palestiniei în România (1943-1944)*, în volumul *Jaloane pentru o viitoare istorie*, Centrul de Studiul Istoriei Evreilor din România, București, 1999, p. 34.

Interesul sioniștilor era de a permite unui număr cât mai mare de evrei să ajungă în *Eretz Israel*, în timp ce britanicii doreau să-i atragă pe aceștia în lupta împotriva Germaniei naziste.

După ce în vara lui 1943 ministrul britanic al coloniilor, lordul Cranborne, a dat dispoziții ambasadorului britanic în Turcia, să elibereze vize evreilor deja ajunși în această țară, organizația *Mossad Le Aliya Bet* care se ocupa cu emigrația clandestină a trimis o echipă la Istanbul, formată din agenții Iehud Avriel, Levi Schwartz, Moshe Bar-Gilad și Teddy Kollek. Aceștia trebuiau să organizeze emigrația în Palestina a unor evrei veniți din Polonia, România și Ungaria și erau instructori pentru agenții evrei parașutați în România³¹. Agenții *Mossad* au stabilit contacte cu serviciile secrete britanice din Istanbul, care s-au declarat dispuse să instruiască un număr de agenți în domeniul activității de spionaj și al lansărilor cu parașuta. Misiunile acestor agenți evrei erau de a organiza emigrarea evreilor din țările mai sus menționate și de a le asigura transportul cu vasele pe Marea Neagră³². De asemenea, ei trebuiau să organizeze evadarea unor aviatori aliați doborâți pe teritoriul României și făcuți prizonieri³³. Pentru organizarea evadării prizonierilor aliați a fost creată o unitate specială condusă de ofițerul britanic Tony Simmons - *Interservice Liaison Special Department*³⁴. Din cei circa 50 de evrei recrutați pentru cursul de pregătire, două treimi erau originari din România. Aceștia cunoșteau limba română și aveau legături cu organizațiile sioniste din țară. În noaptea de 1 octombrie 1943 au fost parașutați, lângă Lipova, Leova Iuke Gurkovski (alias Iosef Hanani) și Arie Leiba Fischman (Ghideon Jacobsohn). Au fost însă rapid arestați și internați în lagărul de la Timișul de Jos, unde au reușit să stabilească contacte cu mișcarea sionistă clandestină. O altă pereche, formată din Ricu Lufi Lupescu și Ithak Măcărescu (alias Joseph Marcu), a fost parașutată la 25 mai 1944 lângă Craiova, unde a fost capturată. Despre Ricu Lupescu se știe că era originar din Ploiești și în 1937 a emigrat în Israel unde a activat în mișcarea sionistă. În 1944 avea gradul de locotenent în armata britanică activitatea lui fiind dirijată de rezidența *Intelligence Service* din Istanbul³⁵. În iunie 1944 au mai fost

³¹ A. M. A. E., *Fond 71 România*, dosar nr. 365, f. 202, Nota informativă din 24 mai 1940.

³² Șlomo Leibovici-Laiș, 1944. *În misiune pentru libertate. Parașutiști evrei în România*, în *Magazin Istoric*, nr. 10/1997, p. 52.

³³ Pentru detalii suplimentare de context, a se vedea și problema prizonierilor de pe teritoriul României în contextul relațiilor diplomatice România - Vatican, la Adela Herban, *Prizonierii de pe teritoriul României - o permanență în relațiile diplomatice România - Vatican (1939-1944)*, în *Sargetia*, XXXIV, 2006, p. 425-438.

³⁴ Av. Itzhak Artzi, *Acțiunea parașutiștilor...*, p. 34-35.

³⁵ Despre colaborarea unor evrei români cu spionajul britanic la Istanbul, la Prof. Univ. dr. Gh. Buzatu, locotenent-colonel Eftimie Ardeleanu, *Spionaj & delicatose. Afacerea „Taxim”*, în *Document. Buletinul Arhivelor Militare Române*, anuș II, nr. 2 (6)/1999, p. 36-41. Este vorba de „grupul de spionaj pro-aliat Popovici-Georgescu” descoperit în 1941. Membri acestuia se întâlneau la restaurantul românesc „Taxim” din Istanbul, coproprietarii acestuia fiind, pe lângă Mișu Iorgulescu, evreii Alexandru Stelescu, Victor Minculescu și Iankel Komorovsky. Evreii colaboratori erau: Mihail Iaroslavici-Bădică, născut la Câmpina în 1905, cu cetățenie română și domiciliul în

parașutați Saike Trohtenberg - Dan, Menu Moscovici (Ithak ben Efraim, născut la Piatra Neamț în 1914), iar la începutul lui august, Dov Berger Jacques și Baruch Kaminer Kamin (născut la 15 aprilie 1914 la Cetatea Albă). Aceștia au reușit să intre în legătură cu mișcarea sionistă și cu ceilalți evrei parașutați, luați prizonieri, îndeplinindu-și misiunea. Moscovici Meno, alias avocat Eliezer Nidermayer, poreclit Eliezer parașutistul a fost instructor al organizației *Hașomer Hațair*. După 23 august a lucrat în *Mossad* împreună cu Ricu Lupescu³⁶. Scarlat Iancu a luat legătura conform instrucțiunilor primite de la centrul sionist din Istanbul cu agenții parașutați Leova Iuke Gurkovski și Arie Leiba Fischman și a început organizarea activității informative. Astfel, el culegea informații cu caracter militar privind efectele bombardamentelor aeriene și starea de spirit a trupelor române și germane. Informațiile erau transmise prin intermediul unor curieri diplomatici ai reprezentanțelor de comerț sau ai corespondenților de presă, la Istanbul, pe adresa lui Vera Pomeraniuc, Sarka Manderblatt - Victoria Sokak. În afară de Scarlat Iancu din această rețea mai făceau parte Abasei Herscu, Moshe Moscovici, Bruno Ianculovici., Polatchek ș. a. După 23 august, Scarlat Iancu a predat lui Dov Berger informații generale privind starea de spirit a populației, manifestări de ordin antisemit, nemulțumiri economice, activitatea Comitetului Democrat Evreiesc.

În centrul din Istanbul se mai găseau în acel timp dr. Haim Barlass, Schind, David Siemand, Menahem Sader și Moshe Averbuch Agami. În 1942 Agami a fost trimis la Teheran ca observator din partea *Intelligence Service*, activând în această misiune timp de aproape doi ani. A venit în România în calitate de observator al ziarului *Jewish Daily Forward* în cadrul misiunii militare britanice. Ulterior a fost numit și corespondent al ziarului palestinian *Darvar*. În România a îndeplinit și funcția de reprezentant al Agenției Evreiești pe lângă organizațiile sioniste³⁷. În timpul șederii sale în România, Agami a organizat acțiuni de organizare a trecerilor ilegale a frontierei și de culegere de informații în folosul organizațiilor sioniste și al britanicilor³⁸. Al. I. Zissu, președinte al executivei sioniste clandestine și mandatar al Agenției Evreiești, a colaborat cu *Mossadul* din Istanbul, prin curieri și parașutiști. Pentru rolul său în eliberarea prizonierilor britanici, Al. Zissu, a fost decorat de către regele Angliei. Ulterior, a returnat decorația în semn de protest față de politica britanică în Palestina³⁹. De

---

București, evreu botezat, „*unoscut lumii mondene*” din capitală, *Ibidem*, p. 40; Sandu Klammer, alias N. Zaharia, alias Alexandru Dragu, născut la Iași în 1917, cetățenie română, domiciliat în București, informator al Prefecturii Poliției capitalei; Adolf Regenstreit, alias Andrei Iliescu, născut la Cairo în 1916, cetățenie necunoscută, domiciliat în București, agent informator la Serviciul Poliției de Siguranță din cadrul Prefecturii Poliției din capitală; Adela Abramovici, alias Didi Armof, născută la Viena în 1907, cetățenie română, domiciliul în București; Andrei Ioan, alias Deleanu, fost Arnold Grünberg, născut în 1903 la Constanța, domiciliul în București. Toate persoanele implicate au fost trimise în judecata Curții Marțiale pentru crimă de înaltă trădare, cf. *Ibidem*.

³⁶ Arhiva S. R. I., *Fond „D”*, dosar nr. 27. Vol. 4, f. 12.

³⁷ *Ibidem*, f. 47-48.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, f. 27.

asemenea, pentru activitatea din timpul războiului parașutiștii evrei, printre care Scarlat Iancu și Abasei Herscu au fost decorați de Misiunea militară britanică din România⁴⁰.

Concluzionând, putem aprecia că în contextul desfășurării politicii antisemite promovate de autoritățile vremii, evreii din România au promovat în anii celei de-a doua conflagrații mondiale, în primul rând la nivelul reprezentanților, o politică a supraviețuirii, cea mai importantă opțiune fiind cea care promova sionismul, în diferite variante, prin numeroase instituții, societăți, organizații și asociații evreiești.

CONSIDERATIONS CONCERNANT L'ACTIVITÉ DES ORGANISATIONS SIONISTES DE ROUMANIE PENDANT LA DEUXIEME GUERRE MONDIALE

Résumé

En ce qui concerne le sionisme, option politique qui promouvait l'émigration et la constitution d'un état juif, il y avait en Roumanie à cette époque-là plusieurs mouvements qui ont activé avec intensité et en clandestinité, quelques unes parmi elles ayant l'accord tacite des autorités. Après l'arrivée au pouvoir du gouvernement de Ion Antonescu, les organisations sionistes existaient légalement, et l'avocat Leon Mirzachi en était le président du Comité Exécutif. Les groupements sionistes avaient une position de négation du régime d'Antonescu, tout en poursuivant quand même l'obtention du droit d'émigration et à l'instruction technique des jeunes en vue de l'émigration. Deux mouvements sionistes ont été identifiées, l'une d'elles ayant un caractère de gauche, nommée „*L'Organisation Sioniste de Roumanie*” et l'autre de droite, qui promouvait inclusivement l'anticommunisme. Le sionisme s'est aussi manifesté dans des variantes diverses par de nombreuses institutions, sociétés, organisations et associations.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 48-49.